

Grčko - helenistički nalazi na splitsko - salonitanskom arealu

---

Vrdoljak, Gabriela

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:353138>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za arheologiju

Preddiplomski jednopredmetni studij arheologije

Gabriela Vrdoljak

**Grčko – helenistički nalazi na splitsko –
salonitanskom arealu**

Završni rad

Zadar, 2019.

Sveučilište u Zadru

Odjel za arheologiju
Preddiplomski jednopredmetni studij arheologije

Grčko – helenistički nalazi na splitsko – salonitanskom arealu

Završni rad

Student/ica:

Gabriela Vrdoljak

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Igor Borzić

Zadar, 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Gabriela Vrdoljak**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Grčko – helenistički nalazi na splitsko – salonitanskom arealu** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 1. listopada 2019.

SADRŽAJ

1. UVOD	2
2. ANTIČKI IZVORI – GRCI NA JADRANSKOJ OBALI	3
3. POVIJESNE OKOLNOSTI PRISUTNOSTI GRKA NA SPLITSKO – SALONITANSKOM PODRUČJU	4
3.1. Salona	4
3.2. Split - Aspalatos	6
4. RAZVOJ PREDRIMSKE SALONE – ARHITEKTURA	7
5. ARHEOLOŠKI TRAGOVI	11
5.1 Natpisi	11
5.2 Pokretni nalazi	14
5.2.1 Arhajsko razdoblje (650. – 480. g. pr. Kr.)	14
5.2.2 Klasično doba (480 – 330. g. pr. Kr.)	17
6. ZAKLJUČAK	25
7. POPIS LITERATURE	26
8. POPIS ILUSTRACIJA	28
9. SAŽETAK	29
10. ABSTRACT	30

1. UVOD

Salona nekada središte rimske provincije Dalmacije koljevka antičke i starohrvatske povijesti, jedan od glavnih trgovačkih, političkih i vojnih središta rimske Dalmacije, odigrala je važnu ulogu u povijesti tog prostora. Ali u ovom radu nećemo se baviti njenim najsajnijim dobom, već ćemo prikazati što se događalo na Salonitanskom području prije rimske Salone, obradit ćemo razdoblje koje Duje Rendić - Miočević naziva „tamnim“ dobom Salonitanske povijesti. Prikazati ćemo dio njene povijesti o kojem danas nažalost najmanje znamo, vremenu pred rimske Salone, kada su Grci utjecali na razvoj Jadranske obale. Samo postojanje grčke ili helenističke naseobine na ovom području vrlo je složen problem, koji ćemo pokušati objasniti pomoću arheološkog materijala i pisanih antičkih izvora, koji se vežu za prostor Salonitanskog areala i vremenu kada Grci dolaze na Jadranu. Strabon nam prvi navodi Salonu kao luku ilirskog plemena Delmata, koja je služila kao trgovište sa grčkim pomorcima. Grci su bili i prvi dalmatinski kolonizatori. Osnivali su svoje kolonije kako na otocima, tako i na kopnu. O njihovoj kolonizatorskoj djelatnosti svjedoče nam brojni materijalni ostaci. Što se splitskog područja tiče, još se ne može sa sigurnošću utvrditi koliki je stupanj urbanizacije dosegnulo područje grada Splita u vrijeme grčke kolonizacije, zbog nedovoljne količine arheološkog materijala. Dok u Saloni zahvaljujući ostacima bedema, grčkog materijala možemo uvidjeti postojanje grčkog utjecaja na to područje.

2. ANTIČKI IZVORI – GRČI NA JADRANSKOJ OBALI

Danas znamo da prisutnost grčke civilizacije na našoj obali predstavlja važan dio naše kulture, povijesti i umjetnosti. Iako se kolonizacije određenih prostora nisu sviđale autohtonom stanovništvu, možemo reći da je dolazak Grka na našu obalu bio jako važan za razvitak naše obale. Dolaskom na ova područja dočekala su ih i brojna domorodačka plemena, koja nam navode antički izvori. Grčka civilizacija prodire na područje naše obale između 7. i 6. st. pr. Kr., i prvo vrši neizravan utjecaj na našu obalu preko trgovaca i pomoraca. Što nam potvrđuju mnogi proizvodi arhajskog perioda na našoj obali. Razni pisani izvori daju nam podatke o povijesti jadranskih Grka i jako su nam važni za određene događaje, iako ih ne smijemo uzimati kao sigurne podatke, jer nismo sigurni da su uvijek točni.¹

Kao što smo već naveli o grčkom razdoblju na prostoru Salone jako se malo zna, u antičkim izvorima ovo razdoblje povijesti rijetko se spominje i u tim izvorima Salona se ne navodi kao grčka kolonija. Prve podatke o Dalmaciji daje nam Periplus iz 4. st. pr. Kr., Skilaka iz Karijande. On nam spominje mnoga ilirska plemena, i ona na području Salone koje je teško geografski smjestiti. Te navodi kako kasnije područje Salone zauzimaju Delmati. Strabon nam govori za kasno 2.st. pr. Kr. kako je Salona luka, i poznatiji polis u vrijeme ilirskog plemena Delmata. Od njega doznajemo i da su stari Delmati imali oko pedesetak naselja, od kojih su neki bili i gradovi Salona, Pramona, Stari i novi Sinotij. Zatim je spominje Apijan, koji navodi kako su Delmati ugostili vojsku konzula Lucija Metela, 117.g. pr. Kr. Govori kako su on i konzul Cotta zauzeli Sisciju, te prošli preko teritorija Delmata, koji su ih primili kao prijatelje. Pretpostavljamo da je naselje Salona tada već postojalo kroz duže vremensko razdoblje. Tada su stanovništvo sačinjavali domoroci, ilirsko – delmatsko stanovništvo i grčki naseljenici, i službeni jezik sve do Cezara bio je grčki. 78. g. pr. Kr. dolazi do ustanka Delmata, tada u Dalmaciju dolazi prokonzul Gaj Koskonije da uništi ustanak, nakon dvogodišnje opsade osvojio je Salonu koja zatim pada pod rimski utjecaj. Zahvaljujući tim izvorima znamo da je Salona pripadala Delmatima od 2.st. pr. Kr. do 76. g. pr. Kr., kada je osvajaju Rimljani. Također Polibije, kada opisuje napade Delmata na Tragurium i Epetij, 156. g. pr. Kr. ne spominje Salonu, to nam kazuje da je ona tada pripadala njima, i da očito nije bila isejsko naselje. Što se

---

¹ J. POKLEČKI – STOŠIĆ, 2010., 12.

tiče arheologije ona nam o tome ne može puno pomoći, jer je jako malo nalaza iz tog razdoblja, te arheološka istraživanja nisu provedena do zdravice, pa je pronađeno samo manji broj ilirske keramike koja nije objavljena.² Isto tako ni jedan izvor ne navodi Salonu kao isejsko naselje, ili grad, dok za prostor Traguriona i Epetiona neki pisci to navode. Jedino sigurno što nam povezuje Isejce s prostorom Salon je Cezarov reskript, o kojem će biti detaljnije riječ naknadno u tekstu.³

3. POVIJESNE OKOLNOSTI PRISUTNOSTI GRKA NA SPLITSKO – SALONITANSKOM PODRUČJU

3.1. Salona

Jedan dio Salonitanske povijesti, zahvaljujući nalazima koje ćemo kasnije obraditi, pokušavamo prepisati razdoblju grčke kolonizacije naše obale. Danas nemamo dovoljno dokaza da je Salona bila grčka kolonija, ali zasigurno možemo vidjeti da su nam tom području bili prisutni dodiri s grčkom civilizacijom, koja svojom kolonizacijom donosi novine na prostore prapovijesnih civilizacija Jadrana. Te prapovijesne civilizacije naseljavale su područje istočnojadranske obale prije pojave arhajskih Grka. Kada dolaze na naše područje Grci donose vrlo važne odlike grčke civilizacije (urbanizam, katastar, pismenost, novac..) koje do tada nisu bile poznate u našim krajevima.⁴

Početkom 4.st. pr. Kr sirakuški tiranin Dionizije Stariji želeći ostvariti političku prevlast na zapadnom Sredozemlju kreće sa koloniziranjem. U toj kolonizaciji osniva koloniju na otoku Visu, koja s vremenom postaje zaštitnik grčkih interesa na istočnoj obali Jadrana. S vremenom njen utjecaj je rastao i ekonomska uloga se povećavala. Nakon smrti Dionizija Starijeg, a za njegova slaba nasljednika Dionizija Mlađega, počinje likvidacija moćnog sirakuškog imperija. U 3.st. Issa osniva kolonije Tragurij i Epetij te naselje u Lumbardi na otoku Korčuli. Između naselja u Tragurijumu i Epetiju nalazila se Salona, koja vjerojatno nije bila grčka (isejska) kolonija. Ali da je to područje bilo zanimljivo Grcima svjedoči nam isejski dekret iz 56/55 godine pr. Kr.

---

² B. KIRIGIN, 2010, 144. ; M. SUIĆ, 2003, 14.; N. CAMBI, 1991,11

³ G. NOVAK, 1948, 5.

⁴ G. NOVAK, 1948, 5.; N. CAMBI, 2010, 29 – 35.

Grga Novak smatra da je Salona prvotno bila ilirsko naselje, te da su Isejci uz ilirsko naselje osnovali svoje naselje. To naselje nalazilo se na zapadu ilirskog dijela, a kasnije na zapadu rimskog dijela, osnovano je vjerojatno u drugoj polovici 2. st. pr. Kr. ili u početku 1. st. pr. Kr.⁵ Taj etnik odnosio se na mnogobrojna, nehomogena plemena koja su nastanjivala istočnu obalu Jadrana i njeno zaleđe još od prapovijesti, a samo ime dobili su po stanovnicima koji su naseljavali područje uz Jonsko more. Iliri su pleme koje je živjelo daleko na jugu, s kojima su Grci morali prvi doći u kontakt. Nalazi nam upućuju da se između istočne obale Jadrana i južne obale Italije, gdje su bili nastanjeni Grci, održavao trgovački odnos i to upućuje da su Iliri koristili izrađevine grčkog obrta.

U vrijeme kada je Ilirik organiziran kao samostalna provincija, njemu nije pripadala Issa, jer je ona tada bila Rimski saveznik. Ona je tada imala punu zaštitu svojih interesa na moru, a nije bila obavezna na nikakva davanja, osim ako bude pozvana u rad da pomogne Rimu. Kada Cezar 59. g. pr. Kr. osvaja Ilirik zajedno s Galijom, Isejci odlučuju poslati svoje izaslanstvo u Akvileju, kako bi dobili garanciju da će on poštovati njihovu slobodu, državu te njihove kolonije. Ta odluka nije se odnosila samo na Issu, već i njene kolonije u Saloni, Tragurionu i Epetionu. Koliko je ta odluka važna vidi se po natpisu koji smo spomenuli, a vjerojatno se nalazio i u ostalim gradovima ali do danas nisu ostali sačuvani.⁶ Isejci su predvodili u pomorskom prometu na rubovima Kaštelanskog i Splitskog polja, Targurij i Epetij, a u Saloni, koja je tada bila samo delmatski emporij (epineion – „pristanište“) naselit će se trgovci koji će obavljati unosne poslove sa stanovnicima u delmatskom području. Oni u početku nisu poznavali novac nego su vršili zamjenu dobara. Grčki monopol razorit će penetracija rimskog poslovnog svijeta u 2. i u 1. st. pr. Kr., uoči propasti isejske samostalnosti i dolaksa jadranskih Grka pod rimsku vlast.⁷

Na temelju pronađenog solinskog natpisa, na grčkom jeziku postavlja se pitanje o postojanju isejske, grčke kolonije u samoj Saloni. Rendić - Miočević smatra da takva kolonija ne postoji, ali smatra da je postojalo ilirsko naselje u kojem je živjelo i grčko stanovništvo. Navodi kako ostaci fortifikacija pronađeni na položaju kasnije salonitanske zapadne nekropole, nisu dovoljni dokazi za grčko naselje, jer u blizini Salone imamo Tragurion i Epetij gdje su nađeni značajni ostaci antičke umjetnosti. Te grčke gradove spominje i Polibije ali ne i jedan takav u

---

⁵ G. NOVAK, 1966,

⁶ G. NOVAK, 1948, 8

⁷ M. SUIĆ, 2003, 87.

samoj Saloni. Dok mlađi pisci poput Apijana spominju Salonu samo kao glavnu luku ilirskog plemena Delmata.⁸

Na temelju arheološkog materijala ne možemo potvrditi koliko je zajednica naseljavalo područje predrimске Salone, ali možemo pretpostaviti da je grčko ili helenizirano naselje na kraju 2.st pr. Kr. ili poč. 1.st. pr. Kr, privuklo rimske doseljenike. Koji su se tu najkasnije do Cezarove uprave u Iliriku (58-50 pr. Kr.), organizirali kao zajednica rimskih građana. Te preuzimaju grad tijekom građanskog rata 49.-47. g. pr. Kr., te to područje postaje jezgra rimske kolonije Salone.⁹

3.2. Split - Aspalatos

Novak smatra da je Aspalatos osnovan od isejskih Grka kao primorsko lučko naselje, krajem 3. st i početkom 2.st pr. Kr., kao pristanište isejskim lađama sa teretom za Salonu. Tu tvrdnju iznosi i Miočević, koji smatra da je isejska naseobina postojala i na području Splita (Aspalathos), ali za nju nemamo nikakve konkretne arheološke potvrde, osim pronalaska blokova bedema na prostoru rive, za koje se smatra da su iz helenističkog razdoblja, te ostaci tupina koji bi mogli potvrditi postojanje lučice, što bi išlo u prilog Novakove teorije o lučkom naselju.¹⁰ Ova istraživanja još nisu objavljena tako da ne možemo tvrditi sa sigurnošću. Prvi put ime Splita pronalazimo u kopiji rimske karte iz 12.st., na kojoj su bile prikazane ceste od Britanije do Kine. To ime vjerojatno potječe od grčke riječi „aspalathos“ i označuje ime biljke koja se u antici cijelina zbog svoje izlječivosti. Na temelju toga smatra se da su Grci poznavali taj kraj i da su kao što su neki autori naveli posjedovali svoju luku. Autori smatraju da nije došlo do razvoja Splita zbog velike razvijenosti Salone, Trogira i Stobreča.¹¹

---

⁸ S. ČAČE, B. KUNTIĆ-MAKVIĆ, 2010, 51.

⁹ B. KIRIGIN, 2008. 145.

¹⁰G. NOVAK, 1966

¹¹ M. SARDELIĆ, 2005, 20.

4. RAZVOJ PREDRIMSKE SALONE – ARHITEKTURA

Današnja Salona nalazi se u dubokom zaljevu, okružena rijekom Jadro te između planina Kozjaka i Mosora. O položaju predrimske Salone teško je danas sa sigurnošću govoriti, ponajviše zbog malobrojnog arheološkog materijala koji nam pripada tom razdoblju, te zbog više lokacija unutar Salonitanskog područja na kojima pronalazimo te ostatke. Teško je utvrditi kada se Salona počela razvijati kao grad, ali Cambi smatra da se to nije dogodilo prije kasnohelenističkog razdoblja.¹²

Za urbanizam na Jadranskoj obali zasigurno je bila bitna grčka kultura, ali za područje Salone nažalost nemamo dovoljno podataka koji bi nam posvjedočili o nekom većem grčkom urbanizmu na tom području. Upravo zbog toga Rendić - Miočević taj period naziva „tamna“ faza salonitanske povijesti. Stariji autori zastupali su mišljenje o postojanju isejskog naselja, sličnog kao Tragurion i Epetion, a to su pretpostavljali samo na osnovu natpisa koji su tamo pronađeni. Danas se pitamo, da li je uopće postojalo neko grčko naselje na tom prostoru. Istraživači smatraju kako je prvobitna Salona ustvari bila skup utvrđenih ilirskih naselja. Koja nisu činila jednu urbanu cjelinu nego skup manjih, te otud i pojava imena grada u singularnom i pluralnom obliku, ali mnogi se istraživači i dalje pitaju da li je uopće postojalo neko grčko naselje na tom području.¹³

U svojim komentarima Julije Cezar spominje salonitansko područje, ali opisuje i utvrđeno naselje (oppidum) u kojem su živjeli rimski građani. On se koristi nazivom „Salonae“, koji označava vjerojatno cijelo salonitansko područje. Marko Oktavijan dolazi po tome u salonitansko područje u kojem žive rimski građani, domaće delmatsko stanovništvo ali i grčko, dorski, narod iz Issse i Tragurija. Tako nam Cezar daje potpunu sliku ovog prostora govoreći o starosjediocima Delmatima i isejskim Grcima, koji mu se obraćaju u sporu s rimskim građanima, vjerovatno iz njihovog utvrđenog naselja. Issa je bila uvučena u sukob s Cezarom, koji je na salonitaskom području doživjeo punu realizaciju. Rim je različitim vrbovanjima i pritiskom razjedinio narode na tom području, Delmate, isejske Grke i rimske građane.

---

¹² N. CAMBI, 1991, 7-9.

¹³ N. CAMBI, 1991, 11. ; G. NOVAK 1948, 5.

Duje Rendić Miočević smatra da isejski Grci nisu imali svoje naselje u salonitanskom području, kao u Tragurijumu i Epetiju, nego da su živjeli uže grupirani unutar delmatskog područja. Također navodi i slične lokalitete koji su tako živjeli, kao npr. Dirahij, Doklea, Rhizon, Naron... Smatra kako su Grci na tom području koristili svoj jezik, vjeru i razvijali svoju kulturu, ali nisu bili samostalan narod. Ti narod polako su stjecali i prijateljske, susjedske odnose što možemo vidjeti po sačuvanim natpisima, na kojima pronalazimo grčko-ilirske i grčko-rimske imenske sintagme. Međim javlja nam se pitanje kako je došlo do urbanističke integracije starog delmatskog stanovništva i mlađeg rimskog, u jednu jedinstvenu urbanu cjelinu.¹⁴

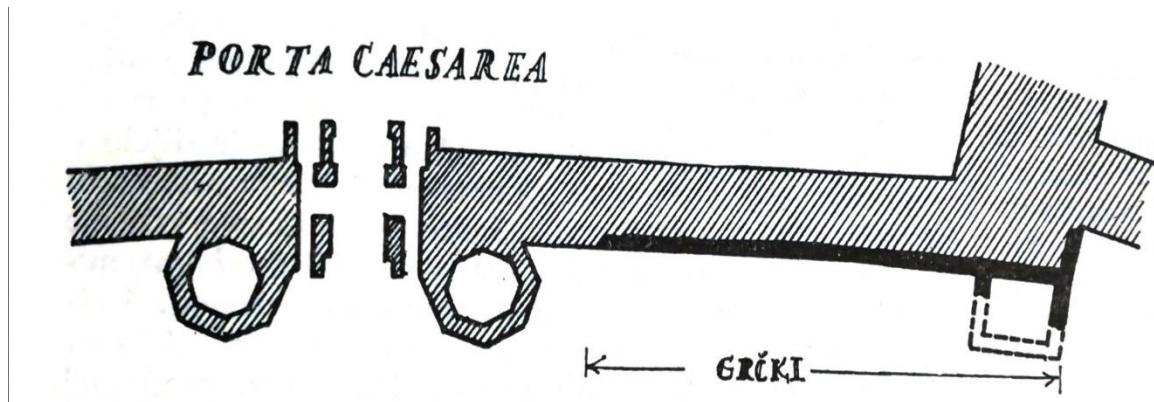
E. Dyggve prvi od istraživača zastupa postojanje prvobitnog naselja, odnosno „grčke Salone“, koju uvrštava u granice „urbs vetusa“. Taj naziv dao je zapadnim vratima prvobitnog grada, koja je otkrio u djelomično sačuvanom bedemu. O tome samo usputno govori u svojoj knjizi, ali u njegovom arhivu koji je poklonio gradu Splitu sačuvana je njegova skica (Slika 1) na kojoj su označena „porta Graeca“, također postoji još jedna njegova skica na kojoj on istočni trak bedema označava kao grčkim. Naselje koje nam opisuje Cezar vjerojatno je bilo kvadratnog oblika, i kasnije je tu nastala „prava Salona“, to naselje je vjerojatno Dyggveova „urbs vetus“ odnosno „urbs Graeca“. Što se tiče tih prvih bedema imamo Dyggveove zapise o istočnom i sjevernom bedemu, te zapadnom bedemu tzv. Porta Graeca. Istočni dio bedema, koji je i danas sačuvan, karakterističan je jer je građen od megalitskog kamenja.¹⁵ Također i Rendić-Miočević ističe razlike u građevnoj strukturi sačuvanih dijelova fortifikacija, i smatra kako je do toga došlo zbog različitih građevnih faza u kojima one nastaju, točnije dvije faze njihove izgradnje. Najstariju fazu urbanizirane Salone koju Dyggve naziva „starim gradom“, Miočević naziva „prvobitnim gradom“. Te navodi da je to područje sjeverno od glavnih gradskih vrata „Porta Caesarea“, a kao glavni argument za to navodi masivne kamene blokove, koje smo gore već naveli. Oni su djelomično očuvani na istočnom licu gradskog bedema, tj. sjeverno od „Porta Caesarea“. Ti dijelovi građeni su tehnikom opus quadratum, s pravilnim klesanim kamenim blokovima, među kojima je ispuna od zemlje i sitnog kamenja. Dok je zapadno lice istog bedema rađeno u drugačijoj tehnici, manji glatko obrađeni kameni blokovi povezani malterom. Na temelju toga Miočević i Radonić smatraju da se razvijanje grada u različitim fazama vidi u različitim tehnikama zidanja fortifikacija. Javlja se pitanje da

---

¹⁴ D. RENDIĆ – MIOČEVIĆ, 1991.47-59.

¹⁵ N. CAMBI, 1991 - 26, 50 - 52

li su postojale dvije faze izrade bedema, ili su se tu sastala dva bedema koji su pripadali različitim urbanim aglomeracijama. Prva istraživanja na tom dijelu gradskog bedema proveo je Duje Rendić-Miočević 1970-tih.¹⁶

Slika 1 Skica E. Dyggvea (D. RENDIĆ – MIOČEVIĆ, 1991, 52)

Međutim Duje Miočević smatra da ovaj dio jezgre nije jedino mjesto na kojem imamo tragove predrimске Salone. On pretpostavlja da se na lokalitetu Stipetuša, koji se nalazi na desnoj obali Ilijina potoka, također javljaju ostaci megalitskih zidina, za koji Cambi nam daje naziv „Ilirska Salona“. Na lokalitetu su pronađeni grubo obrađeni, megalitskim kamenim blokovi, te na temelju tih nalaza Miočević navodi postojanje dvije Salone. Te objašnjava pojavu njezina imena u pluralu (Salonae) u literarnim izvorima. Također i Cambi smatra da postoje dvije Salone, naselje na uzvisini Stipetuša, tj. Ilirska Salona, i druga koja se nalazila na najstarijem dijelu Salone, zapadno od ušća Jadrana. On smatra da je taj lokalitet skupa s Stipetušom, Klis-Ktići činio ilirsku Salonu.¹⁷ Ivan Marović također je upozorio na postojanje ilirske Salone negdje na području Kozjaka, ali nije mogao točno locirati samo naselje. Te navodi da područje Urbs vetus nije tipično za ilirska naselja.¹⁸

Na području Manastirina pronađeni su ostaci koji potvrđuju da je prije rimskog groblja na tom području postojala predrimska građevina. Emilio Marin navodi kako su u kapeli IV, ispod sloja rimskih grobova pronašli arhitektonsku strukturu, koja je građena u suhozidu i bez ustanovljene podnice, a može se datirati oko 200. g. pr. Kr. Datirana je pomoću helenističke keramike i dva

¹⁶ A. RENDIĆ – MIOČEVIĆ, 2017., 37- 44.

¹⁷ M. KATIĆ, 2010, 11 - 13

¹⁸ N. CAMBI, 1991, 11.

novčića, od kojih je jedan izrađen nakon 211. pr. Kr., a drugi je iz 130. pr. Kr.. Za sada bi to bilo najstarije in situ nalazište na području Salone, koje bi potvrdilo teoriju Marovića da se Ilirsko naselje nalazilo na obroncima Kozjaka, tj. na sjeverozapadu od Manastirina. Ovako stare in situ nalaze nemamo ni na području središnje Salone, koju Dyggve, Clairmont i Rendić – Miočević smatraju najstarijim dijelom. Sjeverno od tih „helenističkih“ zidina pronađen je ulomak kasnohelenističke svjetiljke s kraja 2. ili iz 1. st. pr. Kr., nekoliko ulomaka amfora s kraja 2. sredine 1. st. pr. Kr., poklopac amfore iz 1. st. pr. Kr. i ulomak posude iz tog razdoblja. Također i u sjevernom dijelu nekropole pronađeni su mnogi ulomci helenističke grube keramike, ulomci amfora i mnogo gareži. Na prostoru kapele VI, također su pronađeni nešto manji ostaci zida, uz kojeg su pronađeni ostaci gareži i ulomci Lamboglia 2 amfora, te keramika. Ti svi nalazi pripadaju istom razdoblju kraj 2. prva pol. 1. st. pr. Kr. Još uvijek ne možemo opisati izgled tih arhitektonskih struktura, ali na temelju nalaza može reći da je to područje bilo važno u 2. st. pr. Kr. Možda su nam nestanak keramike, rušenje i garež na tom prostoru, polovicom 1. st. pr. Kr., jedini su dokazi delmatskog poraza koji se dogodio 78-76. g. pr. Kr., koji je rezultirao padom Salone.¹⁹

Clairmont nam navodi kako na području foruma i kurije nalazi nekoliko struktura zidova i pripadnih kanala, građenih bez žbuke, od pravilnih blokova tipičnih za helenistički način gradnje. Uspoređuju se s onima na Manastirinama, te se na temelju njih i ovi s foruma se datiraju u 2/1. st. pr. Kr. Na temelju toga on pretpostavlja da se naselje protezalo sve do mora. Uz te ostatke arhitekture pronađeni su još i ostaci fine keramike: Gnathia reljefne keramike rađene u kalupima, kampanske keramike, helenističke svjetiljke i amfore grčko – italskog tipa.²⁰

---

¹⁹ E. MARIN, 2002, 415 – 417.

²⁰ C. CLAIMONT, 1969, 42-44.; B. KIRIGIN 2008, 145.

5. ARHEOLOŠKI TRAGOVI

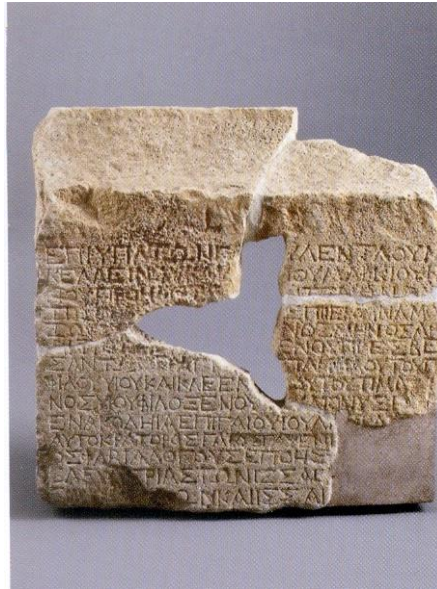
5.1 Natpisi

Za poznavanje ovog razdoblja zasigurno su nam najvažniji epigrafički nalazi, oni nam donose podatke o osnivanju naselja, raspodjeli zemljišta, bitkama, ali i odnosima Grka i autohtonog stanovništva, kultovima, vjеровanjima, te imenima. Zahvaljujući njima možemo rekonstruirati te dijelove povijesti na istočnoj obali Jadrana.

Ulomci najvažnijeg natpisa (Slika 2) iz Salone, pronađeni su u razdoblju između 1904. i 1925.g. Svi ulomci pronađeni su na prostoru u blizini Porta Caesarea na djelu Urbs vetusa. Natpis se nalazi u postavu Arheološkog muzeja u Splitu, a datira se u 56. . pr. Kr. Početak zapisa nađen je u blizini Porta Caesarea, četvrtastog je oblika i bio je preklesan za poklopac uličnog odvoda za otpadne vode, na sredini se nalazio trolisni otvor. Natpis se nalazio s donje strane, zbog čega su slova ostala sačuvana. Još dva ranije nađena ulomka smatraju se dijelom tog reskripta, iako debljine ulomaka, veličina slova i razmak redaka na ta dva ulomka različiti su od ovih naknadno pronađenih. Ovaj natpis pisan je na grčkom jeziku i govori o odluci Gaja Julija Cezara iz 56.g. pr. Kr., koji garantira isejcima cijelu zemlju, iste zakone, i isti ustav, kao što su imali prije ulaska u savez s Rimljanima. Na početku natpisa navedene su datacije prema rimskim konzulima Gneju Korneliju Lentulu Marelinu i Luciju Marciju Filipu te isejskom svećeniku Zopiru, također spominje se i mjesec artemitios (ožujak). Na natpisu se navodi mjesto donošenja odluke a to je Akvileja, te izaslanici koje je Isa poslala, Pamfil sin Pamfilov, Kleempor sin Teimazionov, i Fiolkosen sin Dionizijev. Imamo i naziv tadašnjeg rimskog namjesnika Ilirika, prokonzul Gaj Julije Cezar i Gaj Gavenije. Na temelju dokumenta možemo uvidjeti da su u Issi i Saloni stanovnici bili ugroženi zbog sve veće prisutnosti rimskih građana i trgovaca, te traže Cezara da ih primi u Akvileji. Bitan je početak zapisa koji nam omogućuje dataciju po rimskim konzulima i isejskom hijeromnamonu, i određuje točan datum kad je u proljeće 56. pr. Kr. u Akvileji isejsko poslanstvo stupilo pred Gaja Julija Cezara. Reskript nam govori kako je isejsko poslanstvo, činilo stanovnici Tragurija vjerojatno Epetija i domaći Jadastini. Cezar je vjerojatno potvrdio isejska prava, jer je sam natpis uklesan i javno izložen u Saloni. Također na natpisu se spominje i Manijski zaljev, za koji nismo sigurni gdje se prostirao, te se spominje i da je Issa u to vrijeme slobodan autonomni polis. Cezarov reskript iz Solina pokazuje kako su Isejci bili rimski prijatelji i saveznici,

Prijevod natpisa:

„Kad su konzuli bili Gnej Lentul Marcelin i Lucije Marcije Filip, pet dana prije matovskih nona, (a) kad je (na Isi) hijeromnamon bio Zopir, sin... početkom mjeseca artemitija..., u poslanstvo su pošli Tragurijci Pamfil, sin Pamfilov, Kleempor sin Timasionov i Filoksen Dionizijev... u Akvileji pred imperatorom Gajem Julijem Cezarom govorio je Gaj Gavenije, (Gajev?) sin, iz fabijskog tribusa, (o) slobodi Isejaca (i prijateljstvu Rimljana i Isejaca)...“²¹

Slika 2 Cezarov reskript (B. KUNTIĆ – MAKVIĆ, J. MAROHNIC, 2010, 79.)

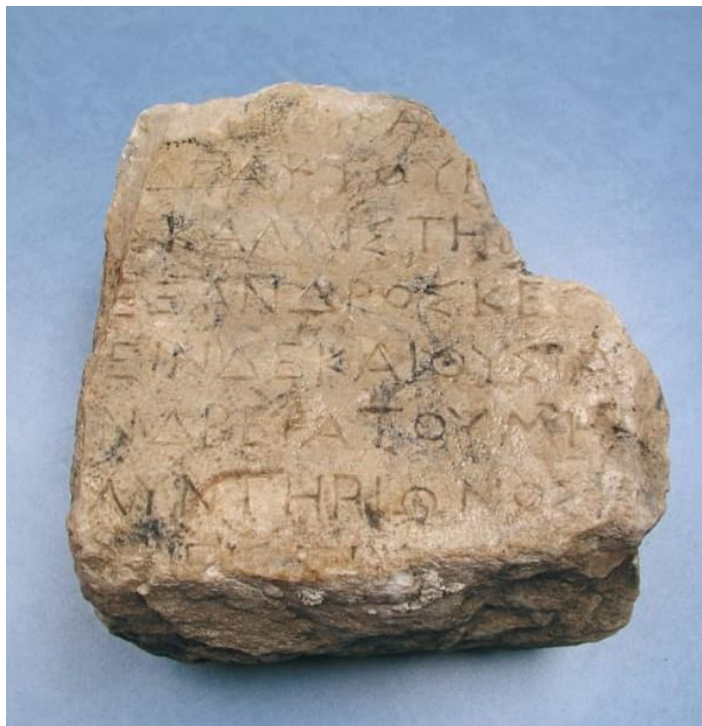
Najstariji kod nas pronađeni natpis na grčkom je iz Vranjica (Slika 3), pronađen je prilikom zaštitnih podmorskih arheoloških istraživanja 2006. godine. Nalazio se u sklopu ranosrednjovjekovne obalne konstrukcije, ona je bila izgrađena od kamenog antičkog materijala koji je bio sekundarno iskorišten za učvršćenje obale. Vjerojatno je to ulomak stele, od koje imamo prednji dio s natpisom i lijevi bočni dio. Može se zaključiti da se stela sužavala prema vrhu, te da je i začelna strana sužena. Na ulomku se spominje mjesec plinterion, taj naziv se koristio u kalendaru Para, vjerojatno dijelovi naših lipnja i srpnja, ne možemo biti sigurni je li ime mjeseca spomenuto u dijelu natpisa gdje se nalazila datacija ili je riječ o svečanosti koja se održavala u mjesecu plinterionu. U 3. redu, pretpostavlja se da se koristi fraza da se nešto učini/izradi, što je najbolje moguće, ta se fraza često koristi u kontekstima nekih obreda. U 5. redu koristi se fraza „prinositi žrtvu“, te se pretpostavlja po veznicima da se prije nalazila

---

²¹ B. KUNTIĆ – MAKVIĆ, J. MAROHNIC, 2010. 79.; M. ABRAMIĆ.1924 -1925, 3-11.

također neka sakralna radnja koja je bila povezana s tim. U 4. redu se spominje slovna skupina koja čini ime, Mario Lombardo smatra da se radi o imenu Aleksandar, i da natpis spominje kult Aleksandra Makedonskog. Pretpostavlja se da je tekst dio odluke kojom se uređivala neka javna vjerska svečanost. Ne postoji dokaz koji bi nam potvrdio da se natpis originalno nalazio na području Vranjica.²²

Slika 3 Natpis iz Vranjica (I. RADIĆ ROSSI 2008, 24.)

U blizini Salone u Kaštel Sućurcu. pronađena je baza vjerovatno nekog javnog spomenika koja je uklesana u jednu privatnu kuću. Izgrađen je od kamena vapnenca te mu nedostaje donji lijevi dio. Na njemu je uklesan natpis „Za vrijeme hieromnoma Agatona (sina) Dionizijeva i svećenice Demetre (kćeri)... ion...“ Ovaj natpis zanimljiv nam je zbog toga što se prvi put na našem području spominje svećenica, iereas. Na žalost na području Kaštel Sućurca nemamo više natpisa kao ni helenističkih nalaza, te ne znamo točno mjesto pronalaska natpisa.²³

---

²² B. KUNTIĆ – MAKVIĆ, J. MAROHNIC, 2010. 82.; I. RADIĆ ROSSI 2008., 24 - 25.

²³ B. KIRIN, 2008. 18.

5.2 Pokretni nalazi

5.2.1 Arhaisko razdoblje (650. – 480. g. pr. Kr.)

U ovom razdoblju dolazi do intenzivnog razvoja poljodjelstva što dovodi do povećanja broja stanovnika. Dolazi do nastanka gradova – država, institucija, pisma, novca, te sve veće napučenosti prostora Grčke. Što na kraju rezultira nedostatkom plodnih površina, gladi, ograničenosti prostorom te tjera Grke na trgovanje s novim krajevima. Agarci tada utemeljuju svoje kolonije na prostoru Sredozemnog, Jadranskog mora i Crnog mora. Kolonizacija Sredozemlja i Crnog mora počinje ranije nego našeg prostora, vjerojatno zbog nedostatka plodne zemlje i ruda, i jakog otpora ilirskog stanovništva.²⁴

Na temelju arheološkom materijalu pronađenog na Salonitanskom području koji možemo prepisati Grcima, možemo iznijeti neke osnovne zaključke o njihovom postojanju na tom prostoru. Nažalost takav materijala jako je malobrojan, raštrkan i većinom nam je nepoznat kontekst njegova nalazišta.

Jedan od najranijih grčkih nalaza s ovog prostora je arhajska crnofiguralna keramička piksida (Slika 4), koja se datira u rano 6. st. pr. Kr. Bulić je naveo kako je piksida pronađena u Solinu, u rimskom grobu. Ova kozmetička posuda uvezena je iz Korinta i pokazuje majstorstvo lončarske proizvodnje tog razdoblja. Na njenom truhu nalazi se urezani prikaz pantere, kozoroga, magarca i ptica, sve životinje osim kozoroga bile su okrenuto udesno, a on ulijevo. Posuda je imala ravan poklopac, na kojem se nalazio držak, oko kojeg je ukras vijenca, te u nastavku poklopca je kružni friz s prikazom tri pantere. Ovakve pikside pronalazimo na Sredozemlju, ali bez prikaza magarca, te pripadaju početku srednjeg korintskog razdoblja (600 – 575. pr. Kr.). To je jedan od prvih dokaza prisutnosti trgovine između arhajskih Grka i Ilirskog naroda.²⁵

---

²⁴ B. KIRIGIN, 2008, 27-28.

²⁵ B. KIRIGIN, 2010., 144. ; B.KIRIGIN 2008., 36.; N.CAMBI, 2002. 12.

Slika 4 Arhajska piksida (B. KIRIGIN, 2008, 33.)

Dio postolja brončane posude s grifonom datira se u kraj 6., početak 5.st.pr.Kr., nalazište nije sigurno pretpostavlja se da je iz Salone. Napravljen je od bronce, a na bazi je sačuvan jedan od triju grifona koji su ga nosili, na grifonu nedostaje donji dio tijela koji je bio u obliku ptice. O postojanju duga dva grifona znamo pomoću utora na rubu recipijenta i zakovicama koje su se nalazile iznutra. Vjerojatno je izrađen u radionicama Rodosa ili Cipra.²⁶

Zlatna narukvica (Slika 5) s lavljim glavama koja se datira između 6. – 4. st. pr. Kr., otkupljena je 1878. iz privatne zbirke, i smatra se da je iz Solina. Na njenim krajevima nalazimo antropomorfne lavlje glave, koje su prikazane otvorenih usta i povijenih jezika, oči su im ispupčene i naglašene su zjenice, kao i griva. Rub glave obrubljen je sitnim granulama. Analogiju pronalazimo na Cipru, Rodosu i Rusiji, a pretpostavlja se da je izrađena u Maloj Aziji, Joniji.²⁷

²⁶ B. KIRIGIN, 2010., 36.

²⁷ B. KIRIGIN, 2010, 37.

Slika 5 Zlatna narukvica (B. KIRIGIN, 2008, 37.)

Nije točno utvrđeno područje pronalaska glinene glave muškarca (Slika 6), koja je izrađene vjerovatno u radionicama Taranta (Taras) južna Italija no smatra se da je to Vis ili Solin. Nabavljena je 30-ih godina 20. stoljeća, a datira se u početak 5. st. pr Kr. Izrađena je od žute gline, na glavi je imala ukrasnu dijademu u kosi te arhajskim smiješkom i bademastim očima. Dio brade i vrata, a možda i cijelo tijelo nedostaju te na prednjoj strani glave postoje sitna oštećenja. Na stražnjoj strani koja je ravna ploha ima udubljenje na mjestu gornjeg dijela lica. Najvjerojatnije glava predstavlja pokojnika obliku heroiziranog Dioniza.²⁸

---

²⁸ B. KIRIGIN, 2008, 29.

Slika 6 Keramička glava muškarca (B. KIRIGIN, 2008, 29.)

5.2.2 Klasično doba (480 – 330. g. pr. Kr.)

Razdoblje u kojem Grčka civilizacija doživljava svoj puni procvat, dolazi do velikih postignuća na kulturnom, znanstvenom i političkom planu. Na našoj obali dolazi do razvoja bitnih trgovačkih puteva, koji su išli uz naše otoke do trgovačkih središta Etruščana, Veneta ali i Grka. Krajem klasičnog doba dolazi do osnivanja Grčkih naseobina na našoj obali, u ovom razdoblju Sirakužani osnivaju Issu na otoku Visu. Iako su trgovački putevi u ovom razdoblju bili jako razvijeni, na području Salone ali i cijele Jadranske obale, imamo jako malo grčkih nalaza iz ovog perioda .²⁹

Iz klasičnog razdoblja imamo ulomak mramornog žrtvenika (Slika 7), koji se datira u 5./4. st. pr. Kr. po Cambiu, dok ga Bulić datira u 1.st pr. Kr., a pronađen je na položaju Ilinac , neposredno izvan tkz. Urbs vetusa. Žrtvenik je u dosta lošem stanju, ali na njemu se može

---

²⁹ B. KIRIGIN, 2008, 39-41.

vidjeti povorka grčkih bogova, Demetre koja je odjevena u hiton i himation, i u ruci ima žezlo, Posejdona koji je također odjeven u himation, a u ruci drži trozubac i Kore ili Perzefone također je kao i Demetra odjevena u hiton i himation, te drži žezlo, a u drugoj ruci drži predmet koji ne možemo razaznati, oni se nalaze s jedne strane žrtvenika dok je na drugoj strani jedan prikaz božanstva koji ne možemo razaznati ali vidi se prikaz nazubljene krune pa se pretpostavlja da je to Kibela ili Hera . Iznad njih se nalazi dekorativna greda s florealnim motivom, i ovulima, te na vrhu udubljenje za žrtvu. Iako je spomenik samo sačuvan u manjem dijelu pretpostavlja se da je prikazivao povorku 12 božanstava. Po vrsti mramora, pentelički, smatra se da je nastao u Ateni. Problem je njegova datacija, jer vrijeme iz kojega je ne odgovara vremenu grčkih provincija u Dalmaciji, ali možda ga je neko od Rimljana donio sa sobom kasnije iz Grčke.³⁰

Danas se u Arheološkom muzeju u Splitu nalazi 26 finih helenističkih posuda koje nisu objavljene, jedna od njih je Gnathia – skif, četiri vretenasta ungentarija s crnim premazom, a uvezene su iz južne Italije, a ostatak pripada kasnoj isejskoj keramici. Pronađene su u 19.st i okolnosti nalaza nisu bolje zabilježene.

Slika 7 Žrtvenik (B.KIRIGIN, 2008, 46.)

---

³⁰ B. KIRIGIN, 2010., 46. – 47., B. KIRIGIN 2008., 144.

Od grčko novca u Saloni je pronađen, novac iz razdoblja 4. – 2. st. pr. Kr., onaj koji se prepisuje Herakleji, Isi, Dirahija, Sifna, Aleksandra Velikog i Apolonije. Također imamo i ostavu iz Splitskog polja, koja je pronađena 1826. Sastojala se od dvadeset komada novca Fara, ali danas je sačuvano samo dvanaest komada. Imamo jedan primjerak hemilitre Fara i jedanaest primjeraka brončanog novca tipa muška glava/kantar. Taj novac se datira u kraj 3. i 2. st. pr. Kr.³¹

Iz ovog razdoblja najzanimljiviji nalazi su olovni utezi (Slika 8). Posebno su nam bitni jer su jedini takvi na zapadnom Sredozemlju iz razdoblja 5 do 2. st. pr. Kr. Iako nemamo točno mjesto njihova nalaza, kao ni arheološki kontekst smatramo da su ih posjedovali grčki trgovci. Koji su ih vjerojatno koristili za određivanje vrijednosti nekih dragocjenih stvari.³² Smatra se da je svih pet primjera utega pronađeno na području Solina, a izrađeno u Ateni. Utezi su četvrtasta oblika sa zaobljenim uglovima i na sebi imaju prikaze slova, znakova ili simbola. Na jednom utegu imamo prikaz morske kornjače, koja je bila simbol Merkura boga trgovaca i zanatlija, te slovo alfa u kutu samog utega. Drugi uteg je jako sličan, također ima prikaz morske kornjače ali na njemu se nalazi natpis TETAPT, što je vjerojatno kratica za TETARTEMORION, što je značilo četvrtina. Treći uteg imao je reljefni prikaz amfore s dvije ručke, te slova T, P i I s desne strane, a s lijeve T i H, što je bila kratica za TRITEMORION – trećina. Te imamo i uteg s prikazom mladog mjeseca i slovom K.³³

---

³¹ H. GORICKE – LUKIĆ, M. BONAČIĆ MANDINIĆ, 2010, 177.

³² B. KIRIGIN, 2008, 41.

³³ B. KIRIGIN, 2008, 48 – 53.

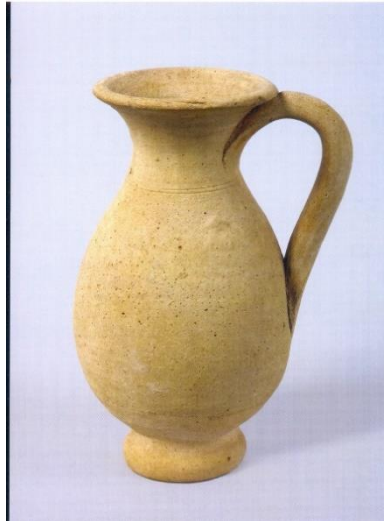
Slika 8 Utezi (B.KIRIGIN, 2008, 48, 51, 53.)

Od keramike imamo vrč s jednom ručkom (Slika 9) od blijedozelenkaste gline isejske produkcije pronađen je u Solinu. Datira iz 2./1. st.pr.Kr. Te na području foruma i Manastirina pronađeno je nekoliko komada keramike, uglavnom se radi samo o sitnim fragmentima. Na većini se vide tragovi gorenja, na rubovima posude. Pronađeni su dijelovi kasnohelenističke, crne glazirane posude, sive reljefne keramike, ostaci amfore,, te fragmenti jedne „Megarian“ zdjele. Ostatke keramike datira od kasnog 3. do 2. st. pr. Kr.³⁴

---

³⁴ C. W. CLAIRMONT, 1969, 185.

Slika 9 Vrš (B. KIRIGIN, 2008, 135.)

Imamo i nekoliko vrsta zlatnih naušnica (Slika 10 i 11) za koje se smatra da su izrađene u južnoj Italiji (Taranto) datiraju 4. do 1. st. pr. Kr. Bile su popularne po Sredozemlju u helenističkom razdoblju. To su najstarije naušnice rađene u tehnici filigrana. Nalazišta su različita: Majdan (Solin), Brač a za neke nisu poznata.³⁵

Slika 10 Naušnica (B. KIRIGIN, 2008, 116.)

---

³⁵ B. KIRIGIN, 2008, 113 – 116.

Slika 11 Zlatna naušnica (B. KIRIGIN, 2008, 117.)

Od stakla u Solinu je pronađena posuda za mirise alabastron (Slika12) i amforica (Slika 13) prije 1884. godine. Smatra se da je izrađena u Cipru ili istočnom Sredozemlju od višebojnog stakla. Datiraju 2./1. st.pr.Kr.³⁶

---

³⁶ B. KIRIGIN, 2008, 108-109.

Slika 12 Alabastron (B. KIRIGIN, 2008, 109.)

Slika 13 Amforica (B. KIRIGIN, 2008. 108)

Glineni četvrtasti žrtvenik (Slika 14) pronađen u Solinu datira 3./2. st.pr.Kr. Zbog lošeg pečenja postoje napukline. Donji dio je konusni, a smatra se da su se u gornji dio stavljali darovi. Po žrtveniku se vide bijeli tragovi, jer je glina boje blijedog okera. ³⁷

---

³⁷ B.KIRIGIN, 2008, 94.

Slika 14 Žrtvenik (B. KIRIGIN, 2008, 94.)

6. ZAKLJUČAK

Zahvaljujući arheološkim nalazima danas sa sigurnošću možemo reći da razvoj Splitsko-salonitanskog areala započinje još u predrimsko vrijeme. U početku su Salona i Aspalathos bile luke i mjesta razvoja grčke trgovine, zahvaljujući njihovom povoljnom smještaju tu se vjerojatno razvija grčko-ilirska zajednica. Nažalost i danas se jako malo zna o tom periodu njihove povijesti, te na temelju malobrojnog arheološkog materijala pokušavamo stvoriti što bolju sliku o načinu života u tom periodu. Na temelju ostataka zidina možemo samo pretpostaviti da je postojala neka grčko-ilirska naseobina na prostoru Salone, tj. da je ta prvotna Salona koju su naseljavali ilirski narodi bila skup manjih naselja, zbog čega se u literaturi javlja naziv Salona, ali ostataka zidina je vrlo malo pa za sada o tome možemo govoriti samo pod pretpostavkama. Vjerojatno su Grci bili samo jedan dio stanovništva koji su u tom periodu naseljavali Salonitansko područje. Puniju sliku nam daju nam arheološki ostaci od kojih imamo keramičke nalaze, nadgrobne spomenike i javne natpise, te nekoliko brončanih posuda, nakita, novca i žrtvenik, ali ni to nije u nekim većim količinama da bi imali punu sliku o ulozi Grka na tom području. Prikazali smo najraniji dokaze grčke prisutnosti na ovom području, koji pripadaju arhajskom razdoblju (korintska piksida, dio brončane posude s grifonom, zlatna narukvica). Te materijal koji prepisujemo klasičnom razdoblju (mramorni žrtvenik, utezi, naušnice, staklene posude...). Zahvaljujući tom materijalu možemo donekle uvidjeti različite aspekata političkog, ekonomskog, socijalnog i religijskog života grčkih doseljenika na tom području, te njihovih utjecaja na lokalne prilike i prilagođavanje njima. Danas jedini pisani izvor za postojanje grčke naseobine u Solinu, Cezarov reskript, koji nam dokazuje neku vrstu prisutnosti isejskih Grka na području Salonitanskog arela i otvara pitanje za raspravu o postojanju same isejske Salone. Ona vjerojatno nikada nije bila prava subkolonija kao Tragurium i Epetion, ali zato ne možemo poreći da se unutar delmatske naseobine formiralo značajno područje za život isejsko stanovništva.

7. POPIS LITERATURE

- A. RENDIĆ – MIOČEVIĆ, 2017. – Ante Rendić – Miočević, - Arheološka istraživanja na spoju gradskih bedema sjeverno od Porta Caesarea u Solinu (1970. – 1973.), *Tusculum* 10/2, Solin
- B. KIRIGIN, 2008. – Branko Kirigin, *Grčko – helenistička zbirka u stalnom postavu Arheološkog muzeja u Splitu*, Split
- B. KUNTIĆ – MAKVIĆ, J. MAROJNIĆ, 2010. – Bruna Kuntić –Makvić, Jelena Mahronić, Natpisi, *Antički Grci na tlu Hrvatske*, Zagreb
- C. W. CLAIRMONT, 1969 – Christoph Clairmont, *Excavations in Salona, Yugoslavia*, New Jersey
- D. RENDIĆ – MIOČEVIĆ, 1991. – Duje Rendić – Miočević, *Salona „quadrata“ Salonički oppidum u svjetlu novih istraživanja*, Nenad Cambi, Split
- E. MARIN, 2002. – Emilo Marin –Novi helenistički nalazi iz Salone i Narone, *Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana*, Split
- G. NOVAK 1948. – Grga Novak – *Isejska i Rimska Salona*, Zagreb
- H. GORICKE – LUKIĆ, M. BONAČIĆ MANDINIĆ, 2010. – Hermine Goricke – Lukić, Maja Bonačić Mandić, Numizmatika, *Antički Grci na tlu Hrvatske*, Zagreb, 177.
- I. RADIĆ ROSSI 2008.- Irena Radić Rossi, Zaštitno arheološko istraživanje u vranjičkom podmorju 2005./2006., *Tusculum*, Vol. 1 No. 1, 24 - 25.
- J. POKLEČKI – STOŠIĆ, 2010. – Jasminka Poklečki Stošić, *Antički Grci na tlu Hrvatske*, Zagreb
- M. ABRAMIĆ 1924-1925. –Mihovil Abramić– Grčki natpisi iz Solina, *Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku*, Split, No. 47-48.
- M. SARDELIĆ, 2005. – Mirko Sardelić, *Kratka povijest Splita*, Zagreb
- M. SUIĆ, 2003. – Mate Suić, *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb
- N. CAMBI, 1991. – Nenad Cambi, *Antička Salona*, Split.

N. CAMBI, 2010. – Nenad Cambi – Grci i Iliri u međusobnom civilizacijskom dodiru, *Antički Grci na tlu Hrvatske*, Zagreb

S. ČAČE, B. KUNTIĆ-MAKVIĆ, 2010. – Slobodan Čače, Bruna Kuntić – Makvić, Pregled povijesti jadranskih Grka, *Antički Grci na tlu Hrvatske*, Zagreb

8. POPIS ILUSTRACIJA

Slika 1 Skica E. Dyggvea	9
Slika 2 Cezarov reskript	12
Slika 3 Natpis iz Vranjica.....	13
Slika 4 Arhajska piksida.....	15
Slika 5 Zlatna narukvica.....	16
Slika 6 Keramička glava muškarca	17
Slika 7 Žrtvenik.....	18
Slika 8 Utezi	20
Slika 9 Vrč.....	21
Slika 10 Naušnica.....	21
Slika 11 Zlatna naušnica.....	22
Slika 12 Alabastron	23
Slika 13 Amforica	23
Slika 14 Žrtvenik.....	24

9. SAŽETAK

Grčko – helenistički nalazi na splitsko - salonitanskom arealu

U ovom radu prikazala sam „tamno“ doba Salonitanske povijesti, razdoblje grčke Salone o kojem je najmanje pisano u literaturi i o kojem se općenito najmanje zna. Pomoću arheološkog materijala, koji je pronađen na ovom području te pisanih antičkih izvora obradila sam problem pitanja grčkog ili helenističkog naseljavanja na ovom području. Na temelju nađenog arheološkog materijala danas sa sigurnošću znamo da razvoj ovog područja započinje još u predrimsko vrijeme. Znamo da su na početku Salona i Aspalathos bile luke i mjesta razvoja grčke trgovine. Pretpostavlja se da je postojala neka grčko - ilirska naseobina na prostoru Salone, tj. da je ta prvotna Salona koju su naseljavali ilirski narodi bila skup manjih naselja. Vjerojatno su Grci bili samo jedan dio stanovništva koji su u tom periodu naseljavali Salonitansko područje, ali to područje vjerojatno nikada nije bilo prava subkolonija poput Traguriuma i Epetiona.

Ključne riječi: Salona, Aspalathos, helenizam, grčko - ilirska, Grci

10. ABSTRACT

Greek Hellenistic findings in the Split - Salona areal

In this paper, I present the "dark" period of Salona history, the period of the Greek Salona that is the least written about in literature and about which the least is generally known. With the help of archeological material, which was found in this area and written ancient sources, I dealt with the problem of the question of Greek or Hellenistic settlement in this area. Based on the founded archaeological material, we know for sure today that the development of this area began in pre-Roman times. We know that in the beginning Salona and Aspalathos were ports and places of development of Greek trade. It is assumed that there was a Greek - Illyrian settlement in the area of Salona, that is that the first Salona was inhabited by the Illyrian peoples in a set of smaller settlements. Probably the Greeks were only one part of the population that inhabited the Salonitan area at that time, but that area was probably never a subcolonia like Tragurium and Epetion,

Key words: Salona, Aspalathos, helenism, Greek - Illyrian ,Greeks